

EUROPEAN **FORUM**
FOR RESTORATIVE JUSTICE

TAASTAVA ÕIGUSE
VÄÄRTUSTE JA
TEGEVUSSTANDARDITE
KÄSIRAAMAT

VÄÄRTUSTE

TEGEVUSSTANDARDITE

TAASTAVA ÕIGUSE VÄÄRTUSTE JA TEGEVUSSTANDARDITE KÄSIRAAMAT

EUROPEAN **FORUM**
FOR RESTORATIVE JUSTICE

Koostatud koostöös Euroopa Taastava Õiguse Foorumi standardite ja väärtuste komisjoniga (Carmen Borg, Antonio Buonatesta, Tim Chapman, Claudia Christen-Schneider, Lars Otto Justad, Olga Kiseleva, Arti Mohan, Ana Pereira, Valeria Tramonte, Edit Törzs, Kris Vanspauwen, Diāna Ziediņa)

Dokumendi läbi vaadanud liikmed ja eksperdid: Ivo Aertsen (Belgia), Darren R Broomfield (Iirimaa), Clara Casado ja Kataloonia täiskasvanute taastava õiguse programmi esindajad (Hispaania), Honorata Czajkowska (Poola), Paul Delaney (Iirimaa), Bernd Glaeser (Neustart – Austria), Peter Keeley (Iirimaa), Ian Marder (Iirimaa), Kieran O'Dwyer (Iirimaa), Patrizia Patrizi (Itaalia), Frauke Petzold (Saksamaa), Marta San-Bento (Portugal), Gert Jan Slump (Madalmaad), Annemieke Wolthuis (Madalmaad), Christoph Willms (TOA Serviceburo – Germany)

Toimetajad: Tim Chapman, Malini Laxminarayan ja Kris Vanspauwen

Kujundus: Bálint Juhász

2021

European Forum for Restorative Justice vzw
Herbert Hooverplein 10, 3000 Leuven, Belgium
+32 466209112 / info@euforumrj.org

Company number: 0474 656 137

Register of legal entities (Rechtspersonenregister): RPR Leuven

Funded by the
European Union

Inimeste ühendamine õiglaste suhete
taastamiseks

EUROPEAN **FORUM**
FOR RESTORATIVE JUSTICE

Sisukord

Vajadus väärtuste ja standardite käsiraamatu järele	7
Kuidas käsiraamatut lugeda?	10
Tähtsamad mõisted	11
Taastav õigus	11
Tähtsamad mõisted	11
Taastava õiguse neli väärtust	14
Põhimõtetest juhinduvad tegevusstandardid	15
Taastava õiguse protsessi ülevaade	16
Taastamise ja parandamise põhimõte	18
Vabatahtlikkuse põhimõte	22
Kaasamise põhimõte	26
Osalemise põhimõte	30
Kohustuste võtmise põhimõte	34
Konfidentsiaalsuse põhimõte	38
Järeldused ja soovitused	41

VAJADUS VÄÄRTUSTE JA
STANDARDITE KÄSIRAAMATU JÄRELE

EUROPEAN **FORUM**
FOR RESTORATIVE JUSTICE

Vajadus väärtuste ja standardite käsiraamatu järele

Euroopa Taastava Õiguse Foorum (European Forum for Restorative Justice, EFRJ) on rahvusvaheline võrgustikuorganisatsioon, mis ühendab taastava õiguse valdkonnas tegutsevaid liikmeid, sealhulgas spetsialiste, akadeemikuid ning poliitikakujundajaid tervest Euroopast ja mujalt. Edendame teadustööd, poliitikakujundust ning praktilist tööd, et tagada igale inimesele juurdepääs taastava õiguse teenustele. Keskendume eelkõige taastava õiguse rakendamisele kriminaalsetes küsimustes, ent meie tegevus puudutab ka teisi valdkondi, näiteks peresid, koole ja kogukondi.

EFRJ ei edenda ühtki konkreetset taastava õiguse „hea tava“ mudelit. Mõistame, et taastav õigus on pidevalt arenev ning paindlik valdkond. Mis tahes taastava õiguse teenus peab siiski põhinema esmastel väärtushinnangutel ja põhimõtetel ning vastama tõendus põhiste hea tava standarditele. EFRJ määras varasemas etapis kindlaks neli taastava õiguse põhiväärtust: õiglus, solidaarsus, inimväärikus ja tõde (vt 3.3. Neli põhiväärtust). Nende kõrval sõnastati ka järgmised põhimõtted: kahju parandamine, vabatahtlikkus, protsessi kaasatus, aktiivne osalus, kaasatud poolte pühendumus ning konfidentsiaalsus (vt 4. Põhimõtetest juhinduvad tegevusstandardid).

Tuginedes meie missioonile, mille kohaselt peab igal inimesel olema juurdepääs kvaliteetsetele taastava õiguse teenustele, algatas EFRJ taastava õiguse väärtusi ning standardeid käsitlevate materjalide koostamise. Selle töö tulemusena sündis „Taastava õiguse väärtuste ja standardite praktiline juhend“ („Practice Guide on Values and Standards for Restorative Justice“)¹. Sellele juhendile järgnev väärtuste ja standardite käsiraamat on mõeldud praktikutele ning poliitikakujundajate ja juhtide toetamiseks väärtuste praktilises töös kasutamisel ning taastava õiguse protsessi hea kvaliteedi tagamisel.

Usume, et taastava õiguse valdkonnas on mitmesugustel erinevatel põhjustel vaja heal taval põhinevaid suuniseid. Esiteks, kuna meie valdkond on alles arengujärgus, oleme tähele pannud, et Euroopas kasutatakse taastava õiguse sildi all paljusid erinevaid arusaamu ja meetodeid, mis ei vasta tingimata siin kirjeldatud põhimõtetele ja väärtustele. Selline tegevus hõlmab näiteks ühiskondlikult kasulikku tööd ja kogukonnakeskseid sekkumisi, mille korral ei kasutata kahju kannatanuga töötamisel kõiki taastava õiguse põhimõtteid ning ei nõuta kaasatud inimeste aktiivset osalemist. Mõne praktilise rakenduse korral

¹ Euroopa Taastava Õiguse Foorum (2018). Connecting People to Restore Just Relations. Practice Guide on Values and Standards for Restorative Justice Practices (Inimeste vahel ühenduse loomine õiglaste suhete taastamiseks. Taastava õiguse väärtuste ja standardite praktiline juhend), Leuven, lk 22 (<https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-11/efrj-values-and-standards-manual-to-print-24pp.pdf>)

ei mõelda kannatanu või toimepanija osalemisele, teiste korral keskendutakse pelgalt kokkuleppe saavutamisele, milleks kasutatavad protsessid ei põhine taastava õiguse väärtustel. Taastava õiguse programmide arendamiseks, taastava õiguse protsessides osalejate kaitsmiseks ning protsessi vastuvõetavamaks ja usaldusväärsemaks muutmiseks peaksime kehtestama minimaalsed tegevusstandardid. Nendest minimaalsetest standarditest oleneb, missugune tegevus on käsitletav taastava õiguse protsessina.

Teiseks kehtestatakse direktiiviga 2012/29/EL (ohvrite direktiiv), millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded, ohvrite õigus saada taastava õiguse teenuste kontekstis kaitset, mis tagab, et „kuriteoohvril, kes otsustab osaleda lepitava õigusemõistmise protsessis, on juurdepääs turvalistele ja pädevatele lepitava õigusemõistmise teenustele“ (artikkel 12). Kuna ohvrite direktiivis ei määratleta täielikult turvalisele ja pädevale taastava õiguse teenusele kehtivaid nõudeid, koostasime selle käsiraamatu, et sõnastada taastava õiguse teenuse standardid, millega tagatakse kannatanule vajalik kaitse. Sama kaitse tuleb tasakaalustatud lähenemise huvides tagada ka toimepanijatele ning osalevatele kogukonna liikmetele.

Viimaks, kuna taastav õigus on Euroopas alles arenev valdkond, esitame selle käsiraamatu vastava seadusandluse ning poliitika väljatöötamise toetamiseks. Selles käsiraamatus toodud väärtused ja põhimõtted võivad anda uute õigusaktide loomisel, läbivaatamisel ning nende vastuvõtmise põhjendamisel hea aluse, millele toetuda, ning neid saab kasutada taastava õiguse, selle toimimise ning kõigile kaasatud inimestele tagatava kaitse kirjeldamisel.

Taastava õiguse protsesse puudutavad standardid on sõnastatud paljudes rahvusvahelistes dokumentides. ÜRO aluspõhimõtetega² (2002) julgustatakse ÜRO liikmesriike koostama oma riigi õigussüsteemile vastavaid taastava õiguse praktikas kasutamist käsitlevaid suuniseid ning standardeid. Euroopa Nõukogu võttis oma esimese seda valdkonda käsitleva soovitus vastu 1999. aastal³, ent nõukogu uuemat, 2018. aastal vastu võetud taastavat õigust käsitlevat soovitus⁴ peetakse kõige kõrgetasemelisemaks taastavat õigust käsitlevaks rahvusvaheliseks aktiks⁵, milles esitatakse põhimõtted ning

² ÜRO majandus- ja sotsiaalnõukogu (ECOSOC) resolutsioon 2002/12 kriminaalküsimustes taastava õiguse programme kasutamise peamiste põhimõtete kohta

³ Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus nr R (99) 19 liikmesriikidele karistusküsimustes vahendamise kasutamise kohta

⁴ Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus nr CM/Rec(2018)8 liikmesriikidele kriminaalküsimustes taastava õiguse kasutamise kohta

⁵ Marder, I, (2020). The new international restorative justice framework: reviewing three years of progress and efforts to promote access to services and cultural change (Uus rahvusvaheline taastava õiguse raamistik: tagasisivaade kolme aasta edusammudele ja jõupingutustele teenustele juurdepääsu ja kultuuriliste muutuste edendamiseks), The International Journal of Restorative Justice, 3, lk 395–418

edendatakse taastavat õigust terve kriminaalõigussüsteemi ja selle institutsioonide alusfilosoofiana. Eespool nimetatud Euroopa Liidu ohvrite direktiiv (2012) on esimene õiguslikult siduv rahvusvaheline akt, millega sätestatakse tähtsamad kriminaalküsimustes taastava õiguse kasutamist puudutavad eeskirjad. Euroopa Komisjoni suunisdokumendis⁶ väidetakse, et liikmesriikidele „võib olla kasulik töötada välja riiklikud taastava õiguse pakkumisega seotud teenuste osutamise standardid, mis vastavad direktiivi nõuetele ning kajastavad Euroopa head tava seoses kuriteoohvritega. Need standardid peaksid hõlmama pooltele vabatahtlikult nõusoleku andmise võimalust, õigust saada nõuete kohast teavet vahendamisprotsessi tagajärgede kohta, konfidentsiaalsusega seotud küsimusi, juurdepääsu erapooletule/neutraalsele nõule, protsessist mis tahes ajal välja astumise võimalust, kokkuleppest kinnipidamise jälgimist ning vahendajate pädevust“.

Kõige tähtsamad põhimõtted, mida nimetatakse enamikus rahvusvahelistest dokumentidest ning mis on ka selles käsiraamatus kesksel kohal, on protsessis osalemise vabatahtlikkus (vaba ja teadliku nõusoleku tähenduses), konfidentsiaalsus, neutraalsus ja abistaja mitmepoolsus, kaasatud isikute aktiivne osalemine, domineerimise vältimine, keskendumine kahju parandamisele, kogukonda taasintegreerumine ning vastastikuse mõistmiseni jõudmine ja asjaolu, et taastav õigus on kõigis kriminaalõiguse protsessi etappides laialdaselt kättesaadav teenus.

Nendel dokumentidel on riikliku seadusandluse kujundamisel ning teenuse arendamisel väga tähtis roll, ent nendes esitatakse harva väga konkreetseid juhiseid põhimõtete praktikas rakendamiseks. Tegevusstandardite ja väärtuste käsiraamatuga praktikutele püüame riiklikke poliitikakujundajaid riiklike standardite väljatöötamisel toetada ning aidata praktikutel ja nende juhtidel mõista, mida need põhimõtted igapäevatöös ja organisatsiooni kontekstis tähendavad.

Tunnistame, et taastavat õigust saab kasutada paljudel erinevatel viisidel ning kontekstides ja soovime seepärast rõhutada, et selles käsiraamatus ei ole võimalik käsitleda kõiki praktika aspekte ega praktilise töö võimalikke vorme ning kindlasti mitte kõiki toimepanijate või kannatanutega tehtava taastava töö vorme. Tunnistame ka, et meil ei ole universaalsete standardite seadmiseks vajalikku pädevust. Seetõttu näeme seda käsiraamatut suunisdokumendina ning siira soovitusena, mida spetsialistid ja poliitikakujundajad saavad kasutada. Taastav õigus on paindlik, ent selge raamistikuga valdkond. See käsiraamat kajastab seda.

⁶ Õigusküsimuste peadirektoraadi suunisdokument Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiivi 2012/29/EL ülevõtmise ja rakendamise kohta, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK

Kuidas käsiraamatut lugeda?

Käsiraamatu ülesehitus ja struktuur põhinevad eespool mainitud juhtpõhimõtetel. Käsiraamatu ja selleks kasutatud terminite arusaadavuse tagamiseks on esimene peatükk pühendatud tähtsamatele mõistetele. Taastava õiguse protsesside käsitlemiseks on vaja ühtset asjaomaste mõistete ja ideede tõlgendamise keelt.

Käsiraamatu ülejäänud osades kirjeldatakse juhtpõhimõtteid. Töötasime iga põhimõtte jaoks välja heal taval põhinevad standardid, mis illustreerivad, mida nende põhimõtete all mõtleme. Lisasime igale põhimõttele ka suunavad väärtused, mis võivad – õigesti kasutamise korral – muuta taastava õiguse protsessi kvaliteetseks protsessiks. Lõpuks tuuakse iga põhimõtte raames välja probleemid ja riskid, mis võivad mõjutada taastava õiguse praktikas rakendamise kvaliteeti.

Tähtsamad mõisted

Taastav õigus

Euroopa Taastava Õiguse Foorum defineerib taastavat õigust kui lähenemist kahjule või kahju tekkimise võimalusele, kaasates kõik mõjutatud pooled ühtsele arusaamale jõudmisesse ning kahju või ebaõige teo heastamiseks ning õigluse tagamiseks kokkuleppe sõlmimisse.

See määratlus hõlmab erinevaid taastava õiguse rakendamise vorme, mis võimaldavad mõjutatud pooltel osaleda olenemata sellest, kas tekkinud kahju mõjutas neid otseselt või kaudselt. Taastava õiguse protsessid peaksid olema võimalikult kaasavad ja paindlikud ning nendega tuleks püüda selgitada välja kaasatud poolte vajadused ja huvid ning need rahuldada. Sellised vajadused peaksid olema mis tahes taastava õiguse protsessi rakendamise alguspunkt. Paindlike, vajaduspõhiste ja kultuuriliselt sobilike protsesside tagamiseks tuleb kasutada mitmesuguseid erinevaid meetodeid.

Taastava õiguse protsesside kirjeldamiseks kasutatakse erinevaid termineid. Nende seas on näiteks kannatanu ja toimepanija vaheline vahendamine, kannatanu ja toimepanija vahelised dialoogid, taastavad konverentsid, pere rühmakonverentsid, ringis toimuvad protsessid ning taastavad dialoogid. Taastava õiguse protsessid põhinevad sageli kannatanute ja toimepanijate vahelisel otsesel või kaudsel dialoogil. Ka sellise dialoogita protsesse saab aga kujundada ja rakendada taastava õiguse tähtsamatest põhimõtetest kinni pidades, tagades nimelt kannatanukeskse lähenemise, millega rõhutatakse kahju heastamist ja/või toimepanija vastutusele võtmist.

Taastava protsessi tulemuse peaksid eelkõige otsustama osalejad, kuna nende osalemise edendamine on üks taastava õiguse tähtsamatest põhimõtetest. Taastava õigusega tegelevad praktikud ja organisatsioonid peavad looma optimaalsed tingimused, milles osalejad saavad osaleda enda jaoks kõige rohkem rahuldust pakkuvate tulemuste kujundamises, ning tagama nende säilimise.

Tähtsamad mõisted

Taastav õigus – lähenemine kahjule või kahju tekkimise võimalusele, kaasates kõik mõjutatud pooled ühtsele arusaamale jõudmisesse ning kahju või ebaõige teo heastamiseks ning õigluse tagamiseks kokkuleppe sõlmimisse.

Kahju – võib hõlmata vara kahjustamist või sellest ilma jäämist, füüsilist, psühholoogilist või emotsionaalset kahju, inimesele oluliste asjade, näiteks lugupidamise, õigluse, turvalisuse või isikliku sõltumatusega seotud kahju või kohustuste täitmata jätmist, millega rikutakse isiklikke või sotsiaalseid suhteid. Kuritegu või eeskirjade või tavade rikkumist võib käsitleda kahjuliku intsidendina. Sellises intsidendis osaleb vähemalt üks toimepanija ning vähemalt üks otsene või kaudne kannatanu. Inimene on toimepanija või kannatanu ainult seoses konkreetse intsidendiga.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata juhtumitele, kus on tekitatud suurt kahju, kus kannatanutele on korduvalt kahju tekitatud või kus kannatanud on eriti haavatavad. Praktikas on aga ilmnenud, et juhtumi „raskuse” hindamine ei ole taastava õiguse protsessi alguses alati üheselt määratletav. Võimu tasakaalutuse, varasemate traumade sümptomite ning erilise haavatavusega seotud probleemid ilmnevad mõnikord alles protsessi käigus. Abistajad peaksid seega sellest võimalikust probleemist teadlikud olema ning taastava õiguse protsessi väljatöötamisel tuleb sellistele võimalustele hoolikalt mõelda. Seetõttu tuleb erilist tähelepanu pöörata järgmistele juhtumitele:

- tekitatud kahju on eriti suur, näiteks mõrva või märkimisväärse füüsilise või seksuaalse vägivalla korral;
- kahju tekitati pika perioodi vältel korduvalt (üks toimepanija või erinevad toimepanijad tekitasid kahju erinevatel ajahetkedel);
- ilmne kahju tekitamise jätkumise oht või kavatsus;
- toimepanijaid või kannatanuid tuleb nende ea või füüsilise või vaimse puude tõttu haavatavana käsitleda;
- võimu ja kannatanute üle kontrolli omamisega seotud küsimused;
- kannatanul ja/või toimepanijal on varasema trauma sümptomid;
- tekitatud kahju suurus seab üldsuse tõsisesse ohtu.

Osalejad – kõik taastava protsessiga seotud isikud, keda julgustatakse otseselt või kaudselt aktiivselt osalema, et tagada võimalikult tõhus tulemus.

Toetavad isikud – kõik vahendamisprotsessis osalejad, kes osalevad ühe või mitme poole toetamiseks ning ei võta protsessist aktiivselt osa. Need on näiteks pereliikmed, hooldajad, sõbrad, sotsiaaltöötajad või nõunikud.

Kannatanu – kuriteo või kahju põhjustava intsidendi tagajärjel kahju kannatanud isik. Selles käsiraamatus kasutatakse mõistet „kannatanu” seoses konkreetse kahju tekitava teoga isiku tuvastamise hõlbustamiseks.

Toimepanija – kahju tekitanud isik. Sellel mõistel on liiga tihti stigmatiseeriv ja sildistav mõju ning selles käsiraamatus ei soovita toimepanijaid ainult nende kahju tekitavate tegude kaudu iseloomustada ega väita, et toimepanija ise ei ole kunagi kahju kannataja olnud. Seda mõistet, nagu ka mõistet „kannatanu“, kasutatakse seoses konkreetse kahju tekitava teoga isiku tuvastamise hõlbustamiseks.

Taastava õiguse protsessid – üldine termin, mida kasutatakse selles käsiraamatus erinevatele Euroopas kasutatavatele dialoogipõhistel meetoditel põhinevatele taastava õiguse protsessidele viitamiseks. See hõlmab näiteks kannatanu ja toimepanija vahelist vahendamist, pere rühmakonverentse ning rahu sõlmimise ringe.

IKaudsed taastava õiguse protsessid – protsessid, mille korral pooled ei saa kokku näostnäkku dialoogi raames, vaid kaudselt. Suhtlus võib toimuda abivahendite kaudu, näiteks salvestatud või kirjalike sõnumite kõrval ka video teel või interneti- või telefonikonverentsi kujul.

Abistaja – isik, kellel on inimeste kaasamiseks, ette valmistamiseks ning neil turvaliselt ja tõhusalt taastava õiguse protsessides osaleda võimaldamiseks vajalik pädevus. Termin „abistaja“ hõlmab ka teisi sageli kasutatavaid termineid, mille seas on näiteks vahendaja, taastava õiguse koordinaator jne.

Väärtused – mõiste, millega tähistatakse tähtsust, väärtust või kasulikkust teatud tegevusvaldkonnale. Meie väärtused võimaldavad meil taastava õiguse raames käsitletavatest probleemidest arusaamisel otsustada, mis on vajalik, nendele probleemidele lahendusi sõnastada ning tegutseda ausalt.

Põhimõtted – tegevust reguleerivad ettepanekud või uskumused. Meie põhimõtted suunavad meie kogemuste kaudu meie tegevust ning aitavad kindlaks määrata, kuidas peaksime oma eesmärkide saavutamiseks oma väärtustest kinni pidades tegutsema.

Standardid – kvaliteedi või saavutuste tase, mida kasutatakse mõõdiku, normi või mudelina täpsustamaks, mida võib taastava õiguse rakendamisest mõistlikult oodata, ning mida võib kasutada tulemuslikkuse hindamiseks. Meie tegevusstandardid on lubadused või võetud kohustus nende ees, keda teenime, et nad võivad oodata kvaliteetset, kasulikku teenust ning et nad on kaitstud väärkohtlemise ja ebaeetilise protsessi eest. Standardid võimaldavad meil endale vastutuse võtta.

Taastava õiguse neli väärtust

Euroopa Taastava Õiguse Foorum on ühes varasemas avaldatud materjalis järgmiste definitsioonide kaudu käsitlenud taastava õiguse põhiväärtusi.⁷

Inimväärikusest lugu pidamine – taastava õiguse alusfilosoofiaga tunnustatakse, et iga inimene on väärtuslik ja väärib lugupidamist. Taastava õiguse protsessid tuleb sellest tulenevalt välja töötada nii, et osalejad tunneksid end turvaliselt ja lugupeetuna, et nad tunneksid, et neil on protsessi üle kontroll ning nad võivad vabalt rääkida. Taastava õiguse protsessides tunnustatakse ning hinnatakse ka iga inimese võimeid ja tugevusi, mille ta protsessi kaasa toob, ning võimaldatakse nende maksimaalne ärakasutamine.

Solidaarsus ja vastutus teiste ees – inimesed on sõltumatud, omavahel ühendatud ja mitmekesised ning nende suhete kvaliteet on äärmiselt tähtis inimeste heaolu ja sotsiaalse ühtekuuluvuse tagamiseks. Eesmärk on osalejate vahel taas seosed luua ning leida võimalusi neil oma kohustuste täitmise võimaldamiseks, et tagada teiste heaolu ning võimaldada inimestel võtta isiklikult vastutus.

Õiglus ja vastutus – taastavas õiguses keskendutakse kahjule, mis on ebaõiglane või vale. Eesmärk võib olla kannatuste leevendamine või edasise kahju tõenäosuse vähendamine. Selleks, et see oleks tõhus, peab taastava protsess olema õiglane ning ükski pool ei tohi selles domineerida, kui see on vähegi võimalik. Õiglus on seotud ka vastutusega ning õigusele poolte tajutava ja kogetava „sisu“ andmise mõistega.

Tõde dialoogi kaudu – tõde dialoogi kaudu on taastavates protsessides osalejate keskne väärtus, eelkõige kannatanute jaoks, kellel on sageli tarvis aru saada, mis juhtus. Kannatanutel on tihti toimepanijale palju küsimusi ning neil on sageli tarvis kuulda tõde selle kohta, mis juhtus ja miks. Taastavas õiguses aktsepteeritakse, et „ühte tõde“ ei ole olemas, vaid iga inimese loos peitub teatud tõe vorm, mis võib olla osaline, ent täiendab terviklikku, kõikehõlmavat tõde. Lugude jutustamise ning küsimuste esitamise kaudu tuleb tõde rohkem esile ja osalejad peavad aru saama tõe rääkimise ning oma kavatsuste ja protsessi käigus võetud kohustuste siiruse tähtsusest.

⁷ Euroopa Taastava Õiguse Foorum (2018). Connecting People to Restore Just Relations. Practice Guide on Values and Standards for Restorative Justice Practices (Inimeste vahel ühenduse loomine õiglaste suhete taastamiseks. Taastava õiguse väärtuste ja standardite praktiline juhend), Leuven, lk 22 (<https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-11/efrj-values-and-standards-manual-to-print-24pp.pdf>)

Põhimõtetest juhinduvad tegevusstandardid

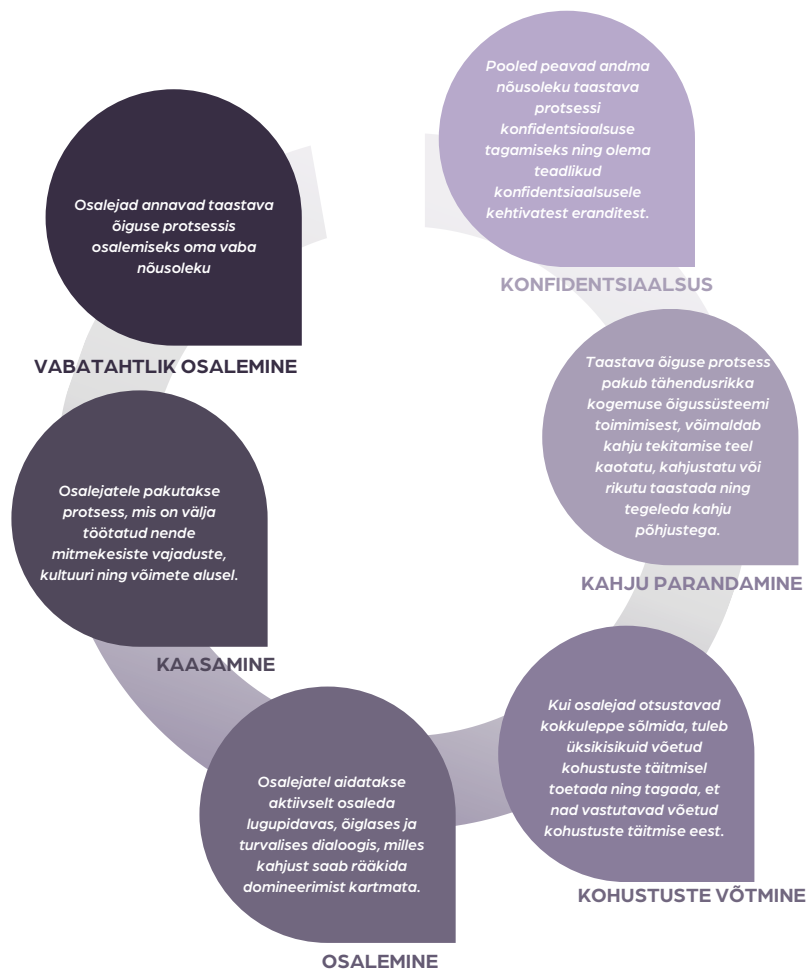
Selleks, et tagada osalejatele taastava õiguse protsesside õiglane ja turvaline läbiviimine, on tähtis töötada teatud piirides ning kaitsta inimõigusi ja õigusriigi põhimõtet, hoiduda inimeste diskrimineerimisest nende ea või isiklike omaduste alusel ning toetada demokraatlikes ühiskondades inimeste kui aktiivsete ja võrdsete kodanike aktiivset osalemist.

Praktikale kehtivad standardid võimaldavad praktikutele tagada taastava õiguse protsessides osalejatele tugeva ja turvalise platvormi, mille kaudu saab vältida kahju tekitamist või taastada kahjustatu, kaotatu või kahju tõttu rikutu.

Standarditega tagatakse, et taastava õiguse protsesside üldsusele kättesaadavaks tegemise eest vastutavad asutused ja praktikud vastutavad oma tegevuse kvaliteedi ning oma käitumise eetilisuse eest. Vastutuse tagamisega kaitstakse inimeste õigusi ning tagatakse nende heaolu. See võimaldab riiklikel poliitikakujundajatel ning rahastavatel organisatsioonidel mõista, mida nad toetavad, ning jälgida taastava õiguse protsesside üldsusele kättesaadavaks tegevate asutuste tegevust. Kui standarditest peetakse kinni, on praktikud kaitstud kohatute ning põhjendamatute kaebuste eest.

Järgmises osas tutvustatakse kahju parandamise, vabatahtlikkuse, kaasamise, osalemise, kohustuste võtmise ning konfidentsiaalsuse põhimõtteid ning kirjeldatakse, millistest tegevusstandarditest tuleb kinni pidada.

Taastava õiguse protsessi ülevaade

KAHJU
STUST
E

**KAJUSTUSTE
PARANDAMINE**

PAR
ANDAM
INE

REPAIR
ING

**REPAIRING
THE
HARM**

THE
HARM

Taastamise ja parandamise põhimõte

Taastava õiguse protsess võib kontekstist olenevalt pakkuda tähendusrikka õigusega seotud kogemuse:

- heastades maksimaalselt suures ulatuses ebaausa kahju tekitava teo läbi kahjustatud, kaotatu või rikutu;
- taastades rikutud suhted;
- taastades maksimaalselt suures ulatuses väärikuse, lugupidamise ning turvatunde;
- pakkudes toimepanijatele seda, mida nad vajavad teistele kahju tekitamisest hoidumiseks;
- pakkudes seda, mida laiemas (institutsioonilises või sotsiaalses) süsteemis vajatakse edasise kahju ennetamiseks.

TEGEVUSSTANDARDID

- Kahju kannatanud saavad esitada küsimusi, kirjeldada, missuguse kogemuse nad kahju tõttu said, ning nõuda tegevusi kahju hüvitamiseks.
- Kahju eest vastutajatel võimaldatakse oma tegude eest vastutus võtta või neid toetatakse selleks piisavalt.
- Kahju mõjust räägitakse põhjalikult, kaasa arvatud selle sotsiaalsest edasikanduvast mõjust neile, keda juhtunu otseselt ei mõjutanud.
- Iga osaleja vajadustega tegeletakse nii protsessi kui ka tulemus(t)e kaudu.
- Mõeldakse sellele, kuidas samalaadset kahju tulevikus vältida.
- Tegude abil tegeletakse tegeliku või võimaliku kahjuga, need kasvavad välja dialoogiprotsessist ning kõik osalejad lepivad neis ideaaljuhul vabatahtlikult kokku.
- Tegudega toetatakse kõigi kaasatud poolte taasintegreerumist ning kannatanu väärikuse taastamist.
- Kokkulepitud tegevused on spetsiifilised, mõõdetavad, otseselt kaasatud poolte tõstatatud küsimustega seotud ning läbivaatamise ja täitmise tagamiseks tähtajalised.

Kvaliteeti suurendavad väärtused

- Taastamise põhimõtte raames tunnistatakse, et ebaõiglane kahjustav tegu on inimväärkuse rikkumine ning nõrgendab ühiskonnas solidaarsusuhteid. Seetõttu tuleks lugupidamise, vastutuse ja õigluse teemaga tegeleda vastutuse võtmise ja õiglusel ning siirusel põhineva dialoogi kaudu.
- Tõendid näitavad, et taastavates protsessides kaasatakse kannatanuid ja toimepanijaid üldjuhul traditsioonilise õigussüsteemiga võrreldes tõhusamalt. Kannatanute vajaduste ja

huvidega arvestatakse. Toimepanijad usuvad, et neid koheldakse traditsioonilise õigusega võrreldes õiglasemalt. Mõlemad pooled seostavad taastavat õigust õiglase kohtlemisega.

- Toimepanijad hindavad võimalust kannatanuga kohtuda, aktiivselt osaleda ning kahetsust väljendada. On täheldatud, et nad suhtuvad taastavas õiguses osalemise tulemusena politseisse ja õigusesse positiivsemalt. Taastav õigus aitab sageli tugevdada suhteid sõprade või sugulastega, mis suurendab uuest rikkumistest hoidumise tõenäosust.
- Teistega turvalise ja tööpõhise dialoogi alustamine suurendab iga osaleja arusaamist toimunud iga inimese silmade läbi ning suurendab vastutustunnet tekitatud kahju tagajärgede parandamise või kahjueelse olukorra taastamise eest.
- Ideaaljuhul kajastub see vastutustunne siiras kokkuleppes ette võetavate tegevuste kohta, mis on spetsiifilised, mõõdetavad, osalejate tõstatatud küsimustega seotud ning läbivaatamise ja täitmise tagamiseks tähtajalised. Selline täpsus võimaldab inimestel jälgida, et teised täidaksid oma kohustusi.

Kvaliteeti mõjutavad probleemid ja riskid

- Diskrimineerimine: osalejad jäetakse kõrvale või neile saavad nende soo, puude, rassi, sotsiaalse, etnilise, kultuurilise, religioosse või koduse tausta tõttu osaks vähem soodsad võimalused või halvem kohtlemine.
- Võimu tasakaalutus: mõned osalejad domineerivad või hirmutavad teisi.
- Kannatanu kaasamist kasutatakse eelkõige toimepanija rehabiliteerimiseks või toimepanija kaasatust ja osalemist kasutatakse eelkõige kannatanu kättemaksuiha rahuldamiseks.
- Süsteemis seatakse kvaliteedi arvelt esikohale juhtumi menetlemine, tõhusus ja kulud ning statistilised eesmärgid.
- Kohtu- või muud asutused suruvad taastamise ühepoolsele peale, püüdmata pooli otsustamisprotsessi kaasata.
- Teisene ohvristamine: ohvristamine ei toimu otseselt kriminaalse teo tagajärjena, vaid asutuste ning inimeste reaktsiooni kaudu kannatanu suhtes.
- Praktikul puudub keerulist või delikaatset olukorda või suurt kahju käsitleva protsessi vahendamiseks vajalik väljaõpe ja ettevalmistus.
- Praktik suunab osalejaid enda eelistatud tulemusse suunas.
- Abistaja erapooletuses ei olda kindel.
- Protsessis domineerivad spetsialistid.
- Üksikisikutele ei anta korralikult sõna ja neid ei kuulata ära.

- Poolte vaheline suhtlus jääb väheseks ning nad ei saa üksteisest aru.
- Teised häbistavad ühte isikut aktiivselt.
- Kannatanu emotsioone ja lugu ei toetata.
- Vabandused pressitakse välja või ei ole siirad.
- Küsimustele, vabandusele ning kahju parandamise pakkumisele ja edasistest kahju tekitavatest tegudest hoidumise lubadustele antavad vastused ei mõju siirana.

VABATA
HTLIKK
US

Vabatahtlikkuse põhimõte

Osalejad peavad osalemise otsuse tegema vabatahtlikult. See tähendab, et protsess võib toimuda ainult juhul, kui kõik potentsiaalsed osalejad annavad abistajale vabatahtlikult loa protsess korraldada ning seda vahendada, olles esmalt protsessi toimimise kohta piisavalt teavet saanud. Nad peavad saama võimaluse küsimusi esitada, et nad saaksid täielikult aru, mida oodata, ning neile tuleks enne otsuse tegemist piisavalt järelemõtlemisaega jätta.

TEGEVUSSTANDARDID

- Taastava õiguse protsess algab, kui toimepanija tunnistab, et on vastutav enda osa eest kuriteos või kahju tekitanud teos. See vastutuse vorm ei hõlma tingimata täielikku vastutust toimepanija vastu esitatud juriidiliste süüdistuste eest, ent hõlmab vähemalt tunnistamist, et toimepanija vastutab enda teo ja sellega tekitatud kahju eest.
- Osalejad saavad aru enda õigustest, (juriidilise) protsessi iseloomust ning poolte ootustest, samuti nii osalemise kui ka osalemisest loobumise võimalikest negatiivsetest tagajärgedest.
- Protsessi kaasamine ja selles osalemine on vabatahtlikud ning põhinevad teadlikul nõusolekul.
- Osalejad saavad aru, et teadliku nõusoleku saab protsessi käigus igal ajal tagasi võtta.
- Taastava õiguse protsessis osalemisest keeldumine ega teadliku nõusoleku tagasi võtmine ei tohi ühtki osalejat võimaliku järgneva kriminaalmenetluse valguses ebasoodsasse olukorda seada.
- Osalejad saavutavad kokkuleppe vabatahtlikult.

Kvaliteeti suurendavad väärtused

- Vabatahtlikkuse põhimõte on otseselt seotud inimväärikusest lugupidamise väärtusega.
- Taastavas õiguses käsitletakse kõiki inimesi väärtuslikena ning inimesena lugupidamist väärivatena. Taastava õiguse protsessid tuleb sellest tulenevalt välja töötada nii, et osalejad tunneksid end turvaliselt ja lugupeetuna. Inimesi julgustatakse enda turvalisuse ja lugupidamisega seotud muredest rääkima. Neid muresid tuleb tõsiselt võtta ning nendega tuleb tegeleda iga konkreetset poolt rahuldaval moel.
- Inimesed tajuvad, et neil on protsessis osalemise üle kontroll, kuna nad tunnevad, et protsess on kujundatud ja seda viiakse läbi kooskõlas nende vajaduste ning soovidega ja neid ei kasutata teiste eesmärkide edendamiseks. Abistaja märkab inimesi osalema

kutsudes võimeid ja tugevusi, mille iga inimene protsessile lisab, ning peab nendest lugu.

- Taastava õiguse protsess on motiveeriv protsess, mille kaudu toimepanija ning kannatanu saavad hakata kaaluma protsessis osalemist.
- On tähtis, et inimesed oleksid teadlikud, et nad võivad „ei“ öelda ning oma nõusoleku ja loa protsessi käigus igal hetkel tagasi võtta.

Kvaliteeti mõjutavad probleemid ja riskid

- Institutsioon, isiklik keskkond või praktikud veenavad või suunavad inimesi ebaausaid meetodeid kasutades osalema või sellest loobuma.
- Praktik ei selgita täielikult osalemise vabatahtlikkust.
- Inimeste verbaalsete võimete, emotsionaalse ja kognitiivse küpsuse, enesekindluse ja muu seesugusega ei arvestata.
- Inimesi ei teavitata täielikult ning nad ei saa taastava õiguse protsessist hästi aru.
- Abistaja erapooletuses ei olla kindel.
- Vahendaja või protsessi kasutamist soovitanud organi mõju tulemuse või kokkuleppe elementidele on liiga suur.
- Õiguslik raamistik ei selgita protsessi pooleli jätmise tagajärgi ega taga, et sellel ei ole mõju menetlusele ega edasistele katsetele taastavat õigust kasutada.

KA

AS

KAA SATUS

AT

US

Kaasamise põhimõte

Iga taastava õiguse protsess töötatakse hoolikalt välja osalejate vajaduste ja võimete kohaselt ning see on juurdepääsetav, delikaatne ning kohandatud osalejate sugude, koduste kohustuste, rassi või etnilise päritolu, keele, puude, usu või uskumuste, vanuse ning seksuaalse sättumuse alusel. Kaasamine hõlmab ka neid, kellele juhtunu võis samuti otseselt või kaudselt mõju avaldada ning kellega seetõttu ühendust võetakse ja keda kutsutakse protsessis osalema.

TEGEVUSSTANDARDID

- Protsessis osalejate kindlaks määramisele ning võimalike osalejate kõrvale jätmist puudutavate otsuste asjus kokkulepitud kriteeriumitest kinni pidamisele pööratakse suurt tähelepanu.
- Kannatanud ja toimepanijad saavad võimaluse kutsuda kaasa enda toetajaid (pereliikmed, sõbrad või teised neile tähtsad inimesed). Toetajate roll peab olema protsessis alati selgelt määratletud, et tegeleda saaks võimu tasakaalu(tuse) küsimustega.
- Kannatanutel ja toimepanijatel on võimalik kaasata advokaat või temaga nõu pidada. Nende roll selles protsessis on aga alati selgelt määratletud ning kõigi poolte vahel kokku lepitud.
- Kannatanuid ja toimepanijaid kutsutakse taastava õiguse protsessis osalema nende endi vajadustest ja huvidest lähtuvalt, mitte pelgalt teiste vajaduste rahuldamiseks ning huvides. Oma vastutust tunnistav toimepanija seotakse aga mõnikord kohustustega, mis ei vasta alati tema vajadustele ja huvidele, ent on vajalikud taastava õiguse protsessi nõuetekohasuse ja hea tulemuse saavutamiseks.
- Vajalikel juhtudel kutsutakse osalema mõjutatud kogukondade esindajad ning asjaomased spetsialistid. Nende roll ja protsessi kaasatus on samuti alati selgelt määratletud ning kõigi poolte vahel kokku lepitud.
- Praktik on uurinud, milline võib olla kultuuriliste tegurite mõju mõnede inimeste kaasamisele, ning taastava õiguse protsessi vastavalt ümber kohandanud.
- Palju on mõeldud üksikisikute kaasamisele ning osalema kutsumisele, tunnistades keele, kodusest olukorrast ja võimetest tulenevate takistuste tähtsust ning tegeledes nendega, et taastav õigus oleks kõigile kättesaadav.
- Iga osalejaga on läbi viidud riskide ja murekohtade hindamine. Praktik saab riskidest aru ning rakendab meetmeid kõigi osalejate turvalisuse tagamiseks (nt riskide leevendamise kava kaudu).

- Otsuseid juhtumi ebasobivuse tõttu, kuna sellega tegelemisega kaasnevad kannatanule riskid, ei tohiks teha kannatanu arvamust küsimata.

Kvaliteeti suurendavad väärtused

- Kaasamise põhimõtet seostatakse otseselt inimväärikusega, pidades lugu nende taustade, vajaduste, soovide ja võimete mitmekesisusest.
- Taastav õigus põhineb eeldusel, et kahju tekitanud teost kõige enam mõjutatud isikud peaksid olema kaasatud selle teo tagajärgede lahendamise kava koostamisse.
- Mõjutatud isikud on kannatanud ja nende lähedased, toimepanijad ja nende lähedased ning vastav kogukond. Abistaja mõtleb poolte toetajate tasakaalule, et ükski pool ei tunneks end kõrvalejätuna, haavatavana või võimuta jätuna.
- Mõnda praktikamudelisse võivad olla kaasatud ka asjaomased spetsialistid.
- Taastava õiguse protsessid peavad olema välja töötatud nii, et osalejad tunneksid end turvaliselt ja lugupeetuna. -
- Inimesi tuleks julgustada enda turvalisuse ja lugupidamisega seotud osalemist puudutavatest muredest rääkima. Neid muresid tuleb tõsiselt võtta ning nendega tuleb tegeleda iga konkreetset inimest rahuldaval moel.
- Tõendid viitavad sellele, et taastavad protsessid on kõige tulemuslikumad, kui kahjust mõjutatud inimesed saavad kokku ja suhtlevad üksteisega otse.
- Kannatanud on nõus nende vastu rikkumise toime pannud inimestega kohtuma paljudel erinevatel põhjustel, näiteks selleks, et rääkida oma lugu, esitada küsimusi, nõuda heastamist ning juhtunust taastada. Mõnel juhul loodavad kannatanud, et neil võib olla võimalik ära hoida uusi rikkumisi ning aidata ühiskond turvalisemaks muuta. -
- Enamik toimepanijatest on tänulikud võimaluse eest kahetsust väljendada, tekitatud kahju hüvitada ning enda maine kogukonnas taastada. Mõnel juhul võib toimepanija soovida vältida süüdistuse esitamist või karistust.
- Kogukond saab kuriteost paremini aru, mis võib hõlbustada toimepanijate taas kogukonda integreerumist ning tagada kannatanutele suurema toe. Kogukonna liikmete kaasatus võib veenda toimepanijat endale suuremat vastutust võtma. -
- Kogukonna kaasamine pakub kodanikele ka tähendusrikka ebaõiglusega toimetuleku alase õppeprotsessi, sega võib taastava õiguse protsess kaasa aidata õiguse ühiskonna jaoks või suhtes demokraatlikumaks muutmisele.

Kvaliteeti mõjutavad probleemid ja riskid

- Diskrimineerimine: osalejad jäetakse kõrvale või neile saavad nende soo, puude, rassi, sotsiaalse, etnilise, kultuurilise, religioosse või koduse tausta, keele või suhtlemisoskuste tõttu osaks vähem soodsad võimalused või halvem kohtlemine;
- Kaasamine allutatakse süsteemide (kriminaalõigus, kool, sotsiaalteenused) väärtustele ja prioriteetidele: nt kirjutades ette, missugused juhtumid sobivad protsessi kasutamiseks, jättes kannatanud tähelepanuta, väites, et taastav õigus on „lihtne lahendus“;
- Stigmatiseerimine: osalejate sildistamine ning nende kohtlemine selle alusel, mida keegi peab moraalseks, või psühholoogilistele vajakajäämistele, näiteks isikliku vastutuse ja motivatsiooni, riski, haavatavuse alusel;
- Võimu tasakaalutus: ühel poolel on oluliselt rohkem toetajaid kui teisel; kannatanu või toimepanija tunneb, et tal ei ole võimu, ning tunneb end seetõttu ebamugavalt, ei julge nii paljude teist poolt esindavate inimeste juuresolekul rääkida;
- Instrumentaliseerimine: protsess viiakse läbi süsteemi prioriteetide ja tulemuste saavutamiseks, nt taastava õiguse protsessi käsitletakse pelgalt rikkumiste arvu vähendamise vahendina või kannatanute juuresolekut kasutatakse toimepanijate rehabilitatsiooni eesmärgil;
- Kannatanu uuesti ohvristamine: mõne inimese läbi elatud traumale, tema vajadustele ja õigustele ei pöörata tähelepanu ning nendega ei tegeleta;
- Taastava õiguse protsessi kättesaadavaks, juurdepääsetavaks ning kaasavaks muutmiseks vajalike ressursside vähesus: pädevate ja väljaõppe saanud praktikute kättesaadavus, ajalised piirangud, viivitused, ebasobiv toimumispaik ja ruumid;
- Süsteem eelistab kokkuleppele jõudmise kui eduka tulemuse tagamiseks valida taastava õiguse protsessi läbiviimiseks „ideaalse“ kannatanu või toimepanija;
- Oskuste puudumine või nende vajaduste alusel kannatanute kaasamisele pööratud ebapiisav tähelepanu;
- Inimeste verbaalsete võimete, emotsionaalse ja kognitiivse küpsuse, enesekindluse ja muu seesugusega ei arvestata;
- Abistaja erapooletuses ei olla kindel.

OS
SALS
US

Osalemise põhimõte

Taastava õiguse protsessis peavad säilima turvalisus, lugupidamine ning õiglus, mida osalejad vajavad vabalt, ausalt ning enda vaatenurgast lähtudes kõnelemiseks ning enda väljendamiseks. Ükski pool ei tohi protsessis domineerida ning teiste osalemist piirata.

Uuringud toetavad väidet, et taastava õiguse protsessid on kõige ehedamad ning pakuvad kõige enam rahuldust siis, kui pooltel on võimalik otse kohtuda. Taastava õigluse protsessis teiste meetodite, näiteks vahendamise, läheduse ning kirjade kasutamine on siiski samuti oluline ja väärtuslik ning osalejad võivad ise vabalt valida, mis meetodeid kasutada. Selles suhtes osalevad pooled taastava õiguse protsessis alati juhtumipõhisel ning dünaamilisel viisil.

Taastava õiguse protsesse peavad kindlasti juhtima vajaliku väljaõppe saanud ning kogemustega vahendajad, kes suudavad kõigis olukordades ning igasuguste konfliktide korral õigeid variante välja pakkuda.

TEGEVUSSTANDARDID

- Iga osaleja on täielikult valmis endale sobival moel protsessis osalema.
- Kui see on konkreetse protsessi korral sobilik, võivad kannatanu ja toimepanija otsustada protsessi kaasata enda toetajaid.
- Protsess toimub kõigile kaasatud pooltele juurdepääsetavas, turvalises, privaatses ning konfidentsiaalses keskkonnas ning kõigile pooltele sobival ajal.
- Protsessis arvestatakse igasuguste võimalike erivajadustega, võttes arvesse osalejate vanust, sugu, verbaalseid ja füüsilisi võimeid, kultuuri ning keelt.
- Kohtumisel keskendutakse tegelikule või võimalikule kahjule ja selle ennetamisele või parandamisele, mitte üksikisikutele.
- Osalejaid julgustatakse enda tunnetest ning enda seisukohtadest seoses kahju, selle põhjuste ja tagajärgedega vabalt ning ausalt rääkima.
- Kõiki osalejaid julgustatakse vabalt küsimusi esitama ning teistega dialoogi astuma.
- Rakendatakse meetmeid tagamaks, et igaüks kuulatakse ära ja temast saadakse aru.
- Ühelgi osalejal ei lasta dialoogis domineerida ega teisi hirmutada.
- Toetavad isikud ja spetsialistid ei tohi konkreetsete poolte eest tegutseda ega protsessi tulemustele või potentsiaalse kokkuleppe tingimustele liiga suurt mõju avaldada.

Kvaliteeti suurendavad väärtused

- Osalemise põhimõte on otseselt seotud inimväärikusest lugu pidamise, solidaarsuse ning teiste ees vastutamise, õigluse ja vastutuse ning tõel põhineva dialoogi väärtustel.
- Taastava õiguse protsessis peetakse lugu inimese läbi elatud kogemustest, tema intelligentsusest ning suhtlemise ja probleemide lahendamise võimest.
- Taastava õiguse protsess on eelkõige osaluspõhine ning sõltub kõigile osalejatele aktiivseks omavaheliseks suhtluseks võimaluse andmisest.
- Selliseks suhtluseks tuleb kõik pooled oskuslikult ette valmistada, et nad oskaksid enda seisukohti, emotsioone, vajadusi ning enda jaoks olulist omal moel sõnadesse panna.
- Tähtis on keskenduda tekitatud kahjule ja selle tagajärgedele, et hoiduda üksikisikute stigmatiseerimisest. Abistajad peavad toetama osalejaid nende mõtete väljendamisel, ent ka veenduma, et teised saaksid kõigist osalejatest õigesti aru.
- Protsess on usaldusväärne, kui osalejad on avatult, siiralt ning kartmata kõnelenud. Nii kannatanu kui ka toimepanija võivad igal ajal paluda eraviisilist vestlust abistajaga, mida nimetatakse sageli pausiks.
- Protsessis osalevad toetavad inimesed võivad enda arvamusi avaldada ja oma tunnetest rääkida, kui kõik pooled on selles selgelt kokku leppinud. Protsessi tulemus ei sõltu aga nendest.
- Poolte advokaadid on teadlikud oma kokkulepitud rollist selles protsessis. Nad võivad esindatavatele pooltele õigusalaist nõu anda. Nad ei tohi aga protsessi ega poolte tehtavaid otsuseid mõjutada.

Kvaliteeti mõjutavad probleemid ja riskid

- Abistajal ei õnnestu pooli aktiivselt protsessis osalemiseks ette valmistada;
- Diskrimineerimine: osalejad jäetakse kõrvale või neile saavad nende soo, puude, rassi, sotsiaalse, etnilise, kultuurilise, religioosse või koduse tausta tõttu osaks vähem soodsad võimalused või halvem kohtlemine;
- Abistajal või mõnel osalejatest lubatakse teiste üle domineerida või neid hirmutada;
- Protsess viiakse läbi süsteemide prioriteetide ja tulemuste saavutamiseks, nt taastava õiguse protsessi käsitletakse rikkumiste arvu vähendamise või kohtute töökoormuse leevendamise vahendina. Kannatanute juuresolekut ei tohi kasutada ka toimepanijate rehabiliteerimiseks;

- Kannatanu uuesti ohvristamine: osalejate läbi elatud traumale ei pöörata tähelepanu, vajadustega ei tegeleta ning osalejatele ei tagata nende õigusi.
- Süsteem on keskendatud juhtumi menetlemisele, tõhususele ja kuludele, statistilistele eesmärkidele ning meetmetele kvaliteedi arvelt, innovatsiooni jaoks ei ole ruumi.
- Abistaja surub osalejate vaated teatud raamidesse, et kontrollida räägitavat, rääkimise viisi ning seda, mida kuuldakse;
- Poolte toetajad sekkuvad ning räägivad toimepanija või kannatanu eest või takistavad nende suhtlust teiste osalejatega.
- Kokkulepet ei allkirjastata või see allkirjastatakse surve all, sest poolte toetajad, advokaadid või pereliikmed avaldavad neile liiga suurt survet.
- Abistaja ei ole saanud keerulist, delikaatset või suurt kahju käsitlevate protsesside vahendamiseks vajalikku väljaõpet või ettevalmistust ning näiteks lähisuhtepartneri vägivalla, seksuaalse iseloomuga kuriteo või vihakuriteo või mõne muu seesuguse kuriteo ohver tunneb end seetõttu ebaturvaliselt või ähvardatuna või talle jääb mulje, et temaga manipuleeritakse.
- Abistajal ei õnnestu tagada, et igal osalejal on enne taastava õiguse protsessi, selle ajal ja pärast protsessi juurdepääs piisavale toele;
- Osalejate võimekusega (verbaalsed võimed, emotsionaalne ja kognitiivne küpsus, enesekindlus jms) ei ole arvestatud.
- Osalejad ei saa taastava õiguse protsessist hästi aru;
- Abistaja erapooletuses ei olda kindel;
- Protsessis domineerivad spetsialistid;
- Üksikisikutele ei anta korralikult sõna ja neid ei kuulata ära;
- Osalejad ei saa üksteisest hästi aru;
- Teised häbistavad ühte isikut;
- Kannatanu emotsioone ja lugu ei toetata.

PÜH
P Ü

END
H E N

UMU
D U

MS
U

S

Kohustuste võtmise põhimõte

Protsessi pooli julgustatakse taastava õiguse protsessi kaudu kokku lepitud tegevusi ette võtma ning neid toetatakse selles.

Kõik taastava õiguse protsessid ei sobi kokkulepete sõlmimiseks ning igas protsessis ei õnnestu kokkuleppele jõuda. Kõik pooled ei soovi protsessi tulemusena kokkulepet sõlmida, ent see ei tohiks takistada taastava õiguse dialoogi toimumist.

TEGEVUSSTANDARDID

- Kohustusi käsitletakse siirastena, eriti ohvri seisukohast.
- Protsessi käigus kokku lepitud kohustusi mõõdetakse alati proportsionaalsuse põhimõttest lähtudes.
- Kohustust käsitletakse protsessi jooksul suurenevana ning selle jaoks on vaja abistaja poolset pidevat motiveerimist.
- Neid, kes on võtnud endale kohustuse tegutseda, toetatakse ning neilt oodatakse kohustuste täitmist.
- Protsessi käigus võetud kohustused peavad alati läbima „reaalsuskontrolli“, samas tuleb kaasatud poolte ootusi kontrolli all hoida.
- Kokkulepetest kinnipidamist tunnustatakse ning tähistatakse.

Kvaliteeti suurendavad väärtused

- Kohustuste võtmise põhimõte on otseselt seotud inimväärikusest lugu pidamise, solidaarsuse ja teiste ees vastutamise ning õigluse ja vastutuse väärtustel.
- Kui sõlmitud kokkuleppeid ei viida täielikult ellu, väheneb usaldus taastava õiguse protsessi vastu. Seetõttu tuleb võetud kohustused toetamise ning vastutuse võtmise süsteemi kaudu täita.
- Sõlmitud kokkulepetest kinni pidavad toimepanijad on kaevanud, et neid ei tunnustata selle eest. Olulised inimesed, muuhulgas kannatanud, saavad nende taas ühiskonda integreerumisele ning tulevikus kahju tekitamisest hoidumisele kaasa aidata, teadvustades ja tunnustades tehtud jõupingutusi ning saavutatud edu.
- Kui kohustusi ei täideta, tuleks sellele võimaluse korral alati reageerida taastavalt, mitte karistavalt.

Kvaliteeti mõjutavad probleemid ja riskid

- Diskrimineerimine: osalejad jäetakse kõrvale või neile saavad nende vanuse, soo, puude, rassi, sotsiaalse, etnilise, kultuurilise, religioosse või koduse tausta tõttu osaks vähem soodsad võimalused või halvem kohtlemine;
- Instrumentaliseerimine: protsess viiakse läbi süsteemi prioriteetide ja tulemuste saavutamiseks, nt taastavaid tegevusi ei peeta sama tähtsaks kui rehabiliteerimist;
- Toetamiseks ja vastutuse tagamiseks vajalike ressursside vähesus;
- Süsteem on keskendatud juhtumi menetlemisele, tõhususele ja kuludele, statistilistele eesmärkidele ning meetmetele kvaliteedi arvelt.

KONFIDENTSIALSUS

KONFIDENTSIALSUS
KONFIDENTSIALSUS
KONFIDENTSIALSUS
KONFIDENTSIALSUS
KONFIDENTSIALSUS

Konfidentsiaalsuse põhimõte

Taastava õiguse protsessis osalemisel peaks olema tagatud konfidentsiaalsus. Selle põhimõttega tagatakse ruum, milles osalejad tunnevad end piisavalt turvaliselt ausas dialoogis osalemiseks, mis toetab viimaks vastastikust mõistmist. Konfidentsiaalsus on äärmiselt oluline selleks, et luua keskkond, milles ükski pool ei tunne, et talle võidakse kahju tekitada. Konfidentsiaalsuse nõude vastu eksimine võib osaleja suurema põlu alla panna või ajendada toimepanija vastu uut kohtuasja algatama.

Konfidentsiaalsuse tagamine seab pooled paremale positsioonile toimepanija kahju tekitava käitumise esile kutsumise põhjuste ning kannatanu(te) tagajärgede teemal arvamuste vahetamiseks. Selline arvamuste vahetamine seab pooled omakorda paremale positsioonile kokkuleppele jõudmiseks, milles arvestatakse täielikult kõigi osalejate vajaduste ja soovidega.

TEGEVUSSTANDARDID

- Võimalikele osalejatele räägitakse, mida taastava õiguse protsess endast kujutab.
- Võimalikele osalejatele öeldakse algusest peale, et protsessis osalejad peavad kinni pidama konfidentsiaalsuse põhimõttest. Abistaja selgitab täpselt, mida see põhimõte endast kujutab, ning vastab kõigile osalejate küsimustele ja/või muredele.
- Osalejatele selgitatakse täielikult kõiki konfidentsiaalsust piiravaid eeskirju. Need eeskirjad võivad kohalduda laste ja haavatavate täiskasvanute kaitsele, juhul, kui asjaolud viitavad sellele, et inimene kaalub enese vigastamist või enesetappu, ning avalikustatud raskete kriminaalkuritegude korral, millest ametivõimud ei ole veel teadlikud.
- Kui heakskiidetud isik (nt poliitik, kohtunik, prokurör, ajakirjanik või teadlane) soovib taastava õiguse protsessi jälgida, peavad pooled selleks nõusoleku andma ning nende sõnaselget luba on vaja ka protsessi mis tahes üksikasjade avalikustamiseks.
- Abistaja lahendab kõik taastava õiguse protsessi käigus tõstatatud konfidentsiaalsust puudutavad küsimused viivitamatult.
- Lõplik kokkulepe peaks hõlmama konfidentsiaalsust puudutavat sätet, mis on mõeldud pooltele meelepeaks. Kui pooled soovivad vahendamise kohta teavet avaldada, peab see toimuma kõigi poolte nõusolekul ning sellele tuleb kokkuleppes selgelt viidata.

- Abistaja peab samuti konfidentsiaalsuskohustusest kinni pidama. Tuleb tagada, et abistajad ei tohi teavet avaldada ühelegi kolmandale isikule, kaasa arvatud advokaatidele, ametiasutustele, kohtule ega pereliikmetele, välja arvatud juhul, kui kõik kaasatud pooled on selles sõnaselgelt kokku leppinud.

Kvaliteeti suurendavad väärtused

- Konfidentsiaalsuse põhimõte põhineb inimväärikusest lugu pidamise ning solidaarsuse põhimõtetel ning vastutusel teiste heaolu eest.
- Taastav õigus sõltub õiglusest, mille saavutamiseks tuleb tekitatud kahju eest ausalt vastutus võtta ning kahju kannatamise kogemusest ausalt rääkida. Selle protsessi jaoks on vaja inimeste arvamusel tõest põhinevat dialoogi.
- Vabal ja ehedal dialoogil põhineva teenuse osutamiseks peavad pooled teineteisele oma privaatselt teavet usaldama.
- Ideaaljuhul allkirjastavad pooled enne taastava õiguse protsessi algust teadliku nõusoleku vormi, milles käsitletakse muuhulgas vabatahtliku osalemise ja konfidentsiaalsuse küsimusi.
- Kuna osalemine võib sõltuda mitmesugustest põhjustest, tuleb osalemisega seotud kõhkluste lahendamiseks selgitada, mida konfidentsiaalsus ja selle rakendamine endast kujutavad. See suurendab tõenäoliselt protsessis osalemise määra ning avaldab positiivset mõju osalejate taastava õiguse protsessiga rahule jäämisele.
- Kui tagatud on konfidentsiaalsus, tunneb toimepanija, et võib vabalt kahetsust väljendada ning oma ebaseaduslike tegudega põhjustatud kahju heastada, kuna sellel ei ole tõenäoliselt negatiivset mõju kriminaalmenetlusele. Turvaline keskkond julgustab tõenäoliselt emotsioone väljendama ning dialoogi kaudu oma lugu rääkima. See suurendab teadlikkust toimepandust ning vastutustunnet ja parandab toimepanija ja kannatanu vahelist suhet.
- Konfidentsiaalsuse abil välditakse poolte stigmatiseerimist. Toimepanija ja kannatanu(d) tajuvad neile ebaseadusliku teo toime panemise tõttu osaks saanud stigmatunnet tõenäoliselt erineval moel.
- Kui taastava õiguse protsessi käigus räägitakse peatselt raskete kuritegude toime panemise või muu kahju tekitamise võimalusest, peab abistaja selle teabe edastama asjaomastele asutustele ja/või puudutatud isikutele.

- Pooled peavad olema teadlikud taastava protsessi tulemusena sõlmitava kirjaliku kokkuleppe sisust. Kaasatud pooled allkirjastavad kokkulepped, millega kinnitatakse, et need on tõesed ning et pooled saavad aru konfidentsiaalsuse tingimusest.

Kvaliteeti mõjutavad probleemid ja riskid

- Konfidentsiaalsuse põhimõtte ebapiisav selgitamine.
- Konfidentsiaalsuse põhimõtet ja sellele kehtivaid piiranguid ei selgitata kõigile pooltele täpselt.
- Õigusraamistik ei kaitse konfidentsiaalsuse põhimõtet.

Järeldused ja soovitused

Nagu sissejuhatuses öeldud, on see taastava õiguse standardite ja väärtuste käsiraamat praktikutele suunisdokument oma igapäevatoos kvaliteetseid taastava õiguse protsesse pakkuda soovivatele praktikutele. Seega ei ole see käsitletav ühtse ja ainsa ettekirjutatud hea tavana.

Euroopa Taastava Õiguse Foorum plaanib selle materjali kõrval avaldada ka teisi, mis aitavad praktikutel, poliitikakujundajatel ning teenusepakkujatel oma tööd tõhusamaks muuta. Esmalt töötatakse selles käsiraamatus tutvustatud raamistikule toetudes välja taastava õiguse teenuste kvaliteedi kontrollimise vahend. Teiseks koostatakse selle käsiraamatu praktilise lisana juhtumiuuringute juhend praktikutele. Plaanis on ka edasiste abistajate koolitust ning pidevat arengut, taastava õiguse teenuste korralduslikke aspekte, nende teenuste juhtimist ning eetilisi küsimusi käsitlevate juhiste avaldamine.

Euroopa Taastava Õiguse Foorumi alalise komisjoni töö raames selle käsiraamatu koostamine, millele järgnes põhjalik ning kriitiline valdkonna ekspertide poolne läbivaatamise protsess, oli hariv kogemus. Arutelud taastava õigusega seotud heade tavade teemal on meie jaoks alati tähtsal kohal, kuna me ei soovi oma põhiväärtuste asjus järeleandmisi teha. Samas soovime lugupidavalt suhtuda erinevatesse tõlgendustesse selle kohta, kuidas konkreetsed asjaolud või spetsiifiline (riigipõhine) kontekst võivad taastava õiguse põhimõtteid mõjutada. Selles käsiraamatus välja toodud mõtted ei ole käsitletavad kindlate väidetena ning võivad seetõttu avatud, uurimispõhiseid tõendeid hõlmavates dialoogides kolleegidega Euroopas ja mujal muutuda ning areneda. Seetõttu soovitame Euroopa Taastava Õiguse Foorumi põhimõttest lähtudes piiriüleselt ning enda sektori väliselt teistega avatud dialoogidesse astuda. Dialoog viib tõenäoliselt paremate lahendusteni.

Palun adresseerige ülaltoodust lähtudes enda küsimused, tagasiside ja/või selle käsiraamatuga seotud soovitused Euroopa Taastava Õiguse Foorumi e-posti aadressile info@euforumrj.org

EUROPEAN **FORUM**
FOR RESTORATIVE JUSTICE